

Kraaiachtigen in Midden-Zeeuws-Vlaanderen

Henk Castelijns

In Zeeuws-Vlaanderen broeden vier soorten kraaiachtigen: Gaai, Ekster, Kauw en Zwarte Kraai. Tot in de jaren zeventig werden ze sterk vervolgd (Suetens et al 1961, Enkelaar 1967, Sponselee & Buise 1975). Toen vanaf het midden van de jaren zeventig de vervolging goeddeels wegviel, nam het aantal broedparen van alle vier de soorten toe (Buise & Tombeur 1988) en daarmee ook de roep om hernieuwde vervolging. Zo verschijnen er in de Zeeuwse pers regelmatig berichten dat door kraaiachtigen de stand van zang- en weidevogels zwaar onder druk staat. Weidevogels hebben in de broedtijd weliswaar te duchten van kraaiachtigen, maar men vergeet dat ontwatering, scheuren van graslanden en populierenaanplant in natte graslanden in de tweede helft van de vorige eeuw in Zeeuws-Vlaanderen, een bijzonder negatief effect op de stand van weidevogels hebben gehad (De Smet & Castelijns 1995). De weidevogelstand is pas echt gebaat bij herstel van natte weilanden. Ook kap van populieren in en nabij weidevogelgebieden, waardoor kraaiachtigen nestgelegenheid in de directe omgeving van weidevogels wordt ontnomen, is een goede maatregel. Zowel in 1994 als in 2002 zijn in Midden-Zeeuws-Vlaanderen kraaiachtigen geïnventariseerd. Voor een deel van het gebied, de Braakmanpolder die ongeveer één vijfde van het gebied beslaat, zijn zelfs gegevens vanaf de jaren zestig voorhanden. In deze bijdrage wordt de toename van kraaiachtigen in Midden-Zeeuws-Vlaanderen beschreven, wordt nagegaan wat de oorzaak van de toename is en er wordt even stilgestaan bij het al of niet beschermen van kraaiachtigen.

Dorpsbos Hoek.

Foto: H. Castelijns.

Het gebied

Zeeuws-Vlaanderen ligt in het uiterste zuidwesten van Nederland (Figuur 1). Waar Midden-Zeeuws-Vlaanderen ligt, behoeft vanwege de naam geen verdere toelichting. Het onderzoeksgebied is 82,4 km² groot en beslaat 11% van het oppervlak van geheel Zeeuws-Vlaanderen. In het noorden wordt het begrensd door de Westerschelde, in het zuiden door de rijksgrens met de Belgische provincies West- en Oost-Vlaanderen, in het westen door de westelijke Braakmandijk en in het oosten door het Kanaal van Gent naar Terneuzen. Het gebied bestaat uit 44 polders of delen daarvan. Van het totale oppervlak is 2,9% bos, wordt 5% als weiland en 80% als akkerland gebruikt. In het gebied liggen vijf woonplaatsen: Hoek, Philippine, Sluiskil, Zandstraat en Sas van Gent en drie nogal omvangrijke bedrijventerreinen.

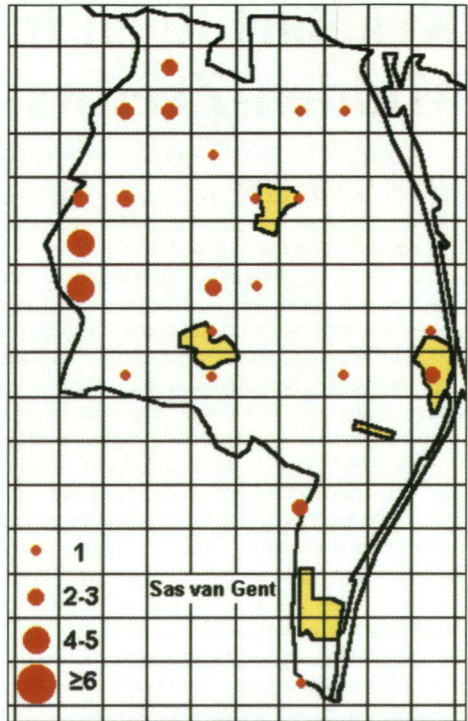
Voor kraaiachtigen is er nestgelegenheid op 60 km met bomen beplante dijk, in dorpsbosjes, sportvelden en begraafplaatsen nabij de woonkernen, de bossen van de Braakman-, de Van Wuijckhuispolder en de Nieuw Neuzenpolder II (230 ha met een randlengte van 23 km), windsingels rondom boomgaarden; erfbeplanting en beplanting rondom bedrijventerreinen (9 km lijnbeplanting). Voedsel wordt gezocht op agrarisch land (Ekster, Kauw en Zwarte Kraai) en nabij menselijke bewoning (Gaai en Ekster).

Werkwijze in 1994 en 2002

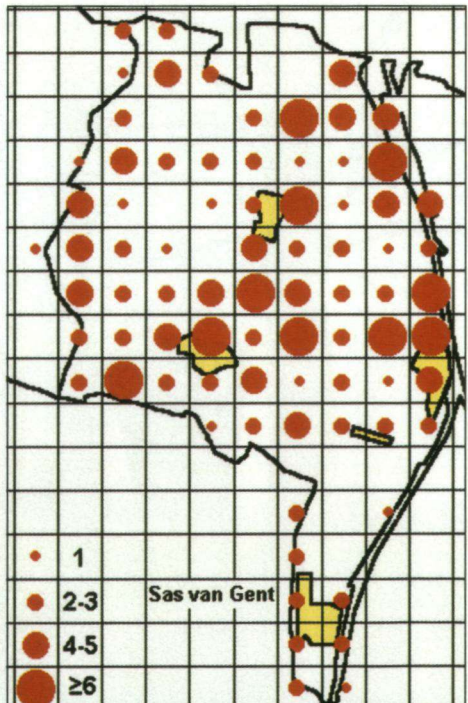
De inventarisaties in 1994 en 2002 zijn uitgevoerd volgens Hustings et al (1985) en Van Dijk (1996). In 1994 vonden drie geldige bezoeken plaats en in 2002 vijf. In zowel 1994 als 2002 betrof het drie bezoeken in de periode vanaf 10 maart tot eind april. In 2002 kwamen daar nog volledige bezoeken in de eerste helft van mei en de eerste helft van juni bij. Gezien het oppervlak van het gebied vergt één volledig bezoek circa vier dagen.

In 1994 was het aantal geldige bezoeken voor wat betreft Gaai en Kauw te gering. Voor een schatting van het aantal broedparen en de populatie van beide soorten is gebruikgemaakt van gegevens uit voorafgaande jaren.

In 2002 werd op 6 april door leden van de Natuurbeschermingsvereniging De Steltkluit een integrale gebiedstelling uitgevoerd. Vier groepjes van twee tot drie

Figuur 2 - Verspreiding van de Gaai *Garrulus glandarius* in Midden-Zeeuws-Vlaanderen in 2002.

Figuur 3 - Verspreiding van de Ekster *Pica pica* in Midden-Zeeuws-Vlaanderen in 2002.

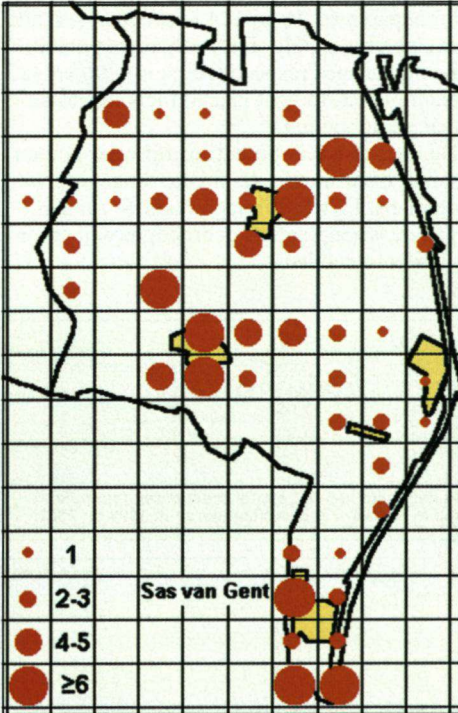
Figuur 1 - Zeuws-Vlaanderen met het onderzoeksgebied Midden-Zeeuws-Vlaanderen in zwart.

personen onderzochten die dag elk een deel van het gebied. Om tijd te sparen werd weinig aandacht aan bos besteed. Dat werd later in het seizoen tijdens het zoeken naar roofvogelnesten gecompenseerd. Omdat niet alle vogels paarsgewijs voorkomen, dit is vooral bij Kauw en Zwarte Kraai het geval, zijn ook de in groepen levende exemplaren geteld, maar deze zijn niet als broedparen aangemerkt. Als verderop wordt gesproken over populatiegrootte, gaat het om het aantal paren maal twee plus de in groepen levende vogels. Voor wat betreft het vaststellen van de populatiegrootte van met name Kauw en Zwarte Kraai bleek de integrale telling van 6 april van belang. Omdat groepen Kauwen nogal ver van de broedplaatsen gaan foerageren, kunnen broedparen van aangrenzende woonplaatsen, het gaat om

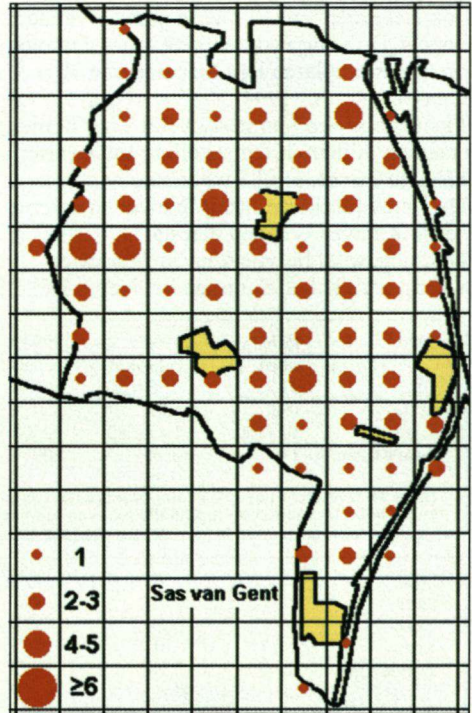
Assenede, Zelzate, Terneuzen en Biervliet, bij het bepalen van de populatiegrootte zijn meegeteld. Het aantal broedparen bij deze soort is bepaald door het tellen van vogels met territoriumgedrag nabij een potentiële nestplaats.

Resultaten 1994 en 2002

In Tabel 1 wordt een overzicht gegeven van het aantal broedparen en de grootte van de voorjaarspopulatie voor 1994 en 2002. Voor 2002 is voor elke soort een verspreidingskaartje gemaakt. Het aantal broedparen is ingetekend op een kaartje met een raster van één bij één kilometer (Figuren 2 tot en met 5). In het broedseizoen leven Gaaien teruggetrokken in dichte bosjes waardoor de trefkans laag is. In 1994 werden vijftien broedparen opgespoord en 33 broedparen in 2002. Hoewel in 2002 alle bosjes in verband met het zoeken naar roofvogelnesten werden doorzocht

Figuur 4 - Verspreiding van de Kauw *Corvus monedula* in Midden-Zeeuws-Vlaanderen in 2002.

Figuur 5 - Verspreiding van de Zwarte Kraai *Corvus corone* Midden-Zeeuws-Vlaanderen in 2002.

en dit nogal eens een niet eerder opgemerkt broedpaar opleverde, zijn waarschijnlijk toch nog paren gemist. Het aantal voor 1994 en 2002 wordt respectievelijk geschat op 20-25 en 35-37. In acht jaar tijd een toename met zo'n 30-40%. Gaaien werden zonder uitzondering vastgesteld in bos(jes) en nooit in bomenrijen. De menselijke woonomgeving wordt niet gemedend. Enkele broedparen hielden zich zelfs op in een grote tuin.

De Ekster bleek de makkelijkst te inventariseren soort. Heel wat broedparen werden opgespoord terwijl ze het nest aan het bouwen waren. Eksters beginnen daar vroeg mee. De meeste nesten zijn nog voordat er bladeren aan de bomen komen gereed. Ze zijn omvangrijk en bevinden zich bijna altijd in het topje van een boom, waardoor ze erg opvallen. Het is wel van belang oude en nieuwe nesten van elkaar te kunnen onderscheiden. Nieuwe nesten zijn anders van model dan oude nesten. Ze hebben over het algemeen een dak dat er bij oude nesten in de voorafgaande herfst en winter is afgewaaid waardoor het nest minder bolvormig is. In 1994 werden 162 en in 2002 243 broedparen geteld. In 2002 was er ook een groep van 14 niet in paren levende vogels. De voorjaarspopulatie komt daarmee op 500 exemplaren. Een toename van 30% ten opzichte van 1994. Eksters bouwen hun nest overal waar bomen staan en mijden in tegenstelling tot Zwarte Kraaien de menselijke woonomgeving niet. De Kauw bleek een lastig te inventariseren soort. Kauwen broeden meestal koloniegewijs, bij voorkeur in gebouwen waarin zich holen en nissen bevinden. De

broedplaatsen zijn daardoor onoverzichtelijk en het onderscheid tussen territoriale en niet-territoriale vogels valt niet mee. Voor 1994 wordt het aantal broedparen op 120-150 geschat en in 2002 werden ten minste 155 broedparen opgespoord. In 1994 bestond de voorjaarspopulatie uit 250 tot 350 exemplaren en in 2002 uit 640 exemplaren. Een toename van 40-60%. Het overgrote deel van de Kauwen broedt in gebouwen. Ze broeden er in holen en nissen: schoorstenen zijn favoriet. Er wordt ook wel in boomholten en nestkasten gebroed. In het gebied zijn twee bosuilnestkasten opgehangen die in 2002 beide door Kauwen waren bezet. Twee van de 23 gecontroleerde torenvalkkasten waren eveneens bezet. Uit een derde kast werden de Kauwen door de Torenvalken verdreven. Evenals de Ekster bleek de Zwarte Kraai geen moeilijk te inventariseren soort. Zwarte Kraaien beginnen weliswaar wat later met de nestbouw dan Eksters, als er al bladeren aan de bomen zijn en de nesten daardoor minder opvallen, maar omdat ze tijdens de balts erg luidrechtig zijn, is het opsporen van broedparen een makkie. In 1994 en in 2002 werden achtereenvolgens 77 en 156 broedparen en 46 en 114 in groepen levende exemplaren geteld. De voorjaarspopulatie komt daarmee respectievelijk op 200 en 425 exemplaren. In acht jaar tijd iets meer dan een verdubbeling. De Zwarte Kraai broedt overal waar bomen staan, maar niet in de directe omgeving van de mens. Er wordt hooguit aan de randen van de woonplaatsen gebroed, terwijl erven worden gemedend.

Soort	1994 paren	1994 paren/km ²	1994 populatie ex.	2002 paren	2002 paren/km ²	2002 populatie ex.
Gaai	20-25	0,25-0,30	40-50	35-37	0,43-0,45	±75
Ekster	162	1,97	350	243	2,95	500
Kauw	100-120	1,45-1,82	±250	155	1,88	640
Zwarte Kraai	77	0,94	200	156	1,90	425

Tabel 1 - Overzicht van het aantal broedparen (paren), de dichtheid van het aantal broedparen (paren/km²) en de voorjaarspopulatie (populatie ex.) van kraaiachtigen in Midden-Zeeuws-Vlaanderen in 1994 en 2002.

Soort	±1960	1970-75	1985	1994	2002
Gaai	0	0-2	11	±14	18
Ekster	3	?	37	36	41
Kauw	0	0	0	2-4	11
Zwarte Kraai	1-2	0-2	23	24	37

Tabel 2 - Overzicht van het aantal broedparen van kraaiachtigen in de Braakmanpolder. De gegevens tot en met 1985 zijn ontleend aan Suetens et al 1961 en Castelijns et al 1986.

Bos Van Wuijckhuisepolder.

Foto: H. Castelijns.

Vanwaar die toename?

Volgens Bijlsma et al (2001) is de toename van kraaiachtigen in Nederland in de laatste dertig jaar een gevolg van vermessing, verdichting van het landschap en afnemende vervolging. Vergeer & Van Zuylen (1994) noemen voor Zeeland afnemende vervolging en aanplant als belangrijkste oorzaken. Voor Ekster, Kauw en Zwarte Kraai, die vooral op agrarisch land foerageren, heeft ook in Zeeuws-Vlaanderen vermessing en daardoor een groter voedselaanbod ongetwijfeld een rol gespeeld. Alle vier de soorten hebben voordeel gehad van de verdichting van het landschap. Daardoor hebben zij kunnen profiteren van de beschikbaarheid van meer nestgelegenheid. Zo nam het areaal aan bos in Midden-Zeeuws-Vlaanderen toe van enkele hectaren in het midden van de jaren vijftig, tot circa 160 ha twintig jaar later en 240 ha tegenwoordig. Ook de hoeveelheid beplanting op dijken en rondom bedrijventerreinen is toegenomen. Sinds midden jaren zeventig van de vorige eeuw met zeker 30%. Ondanks een beter voedselaanbod en meer nestgelegenheid was zo'n forse toename van het aantal kraaiachtigen niet mogelijk geweest als vanaf de jaren zeventig de vervolging niet sterk was afgenomen. Tot die tijd werden met name Ekster en Zwarte Kraai zwaar bestreden. Alle auteurs die over vogels in Zeeuws-Vlaanderen publiceren, maken daarvan gewag. Suetens et al (1961) spreken voor wat betreft de Braakmanpolder van 'drastische maatregelen', Enkelaar (1967) voor West-Zeeuws-Vlaanderen over een vervolging die 'onmeedogend' en 'onverbiddelijk' is en Sponselee & Buise (1975) voor Oost-Zeeuws-Vlaanderen over 'voortdurende

vervolging'. In de Braakmanpolder werd de vervolging in het midden van de jaren zeventig van de vorige eeuw goeddeels gestaakt (mededeling Cees Riemsdag). Voor wat betreft deze polder, die met 15,7 km² net geen vijfde deel van Midden-Zeeuws-Vlaanderen uitmaakt, is duidelijk aan de populatieontwikkeling af te lezen hoe de toename daar sindsdien verliep (Tabel 2).

Wel of niet beschermen?

Nu het goed met de kraaiachtigen gaat, gaan er weer stemmen op om de populaties ervan in te perken. Het valt op dat vooral mensen die dat voorheen nooit deden, zich ineens zorgen maken om 'zang'- en weidevogels. Als je hun achtergrond kent, kan je ze gewoon niet serieus nemen. De echte reden dat ze het met kraaiachtigen niet zien zitten, is dat ze vrezender minder 'wild' te kunnen 'oogsten'.

Een ander veel gehoord argument om de stand in te perken is landbouwschade. Ook dat kan je meestal wel met een korreltje zout nemen. In het jaar 2000 werd in Zeeland aan landbouwschadevergoedingen € 460.000,-- uitgekeerd, waarvan 0,5% veroorzaakt door kraaiachtigen (Jaarverslag Wildschadecommissie Zeeland). Om daar nu bepaalde soorten onbeschermd voor te verklaren, gaat natuurlijk te ver. Als het om relevante landbouwschade gaat, betreft het meestal schade aan fruit. Fruittelers, bij wie ik in verband met de controle van torenvalkkasten regelmatig kom, hebben mij dat wel eens laten zien. Dergelijke schade kan bestreden worden door afschrikking, en als dat dan eens lokaal in zo'n boomgaard gebeurt door 'afschrikking met het geweer', valt er mee te leven.

Begraafplaats Sas van Gent.

Foto: H. Castelijns.

Wat mij betreft worden kraaiachtigen net zoals de meeste andere vogels gewoon beschermd en zorgen roofvogels zoals Havik en Buizerd voor aantalsregulatie. Immers over 'zangvogels' hoeven we ons geen zorgen te maken. Ondanks alle kraaiachtigen, huiskatten en roofvogels, gaat het de meeste soorten voor de wind. Wat betreft weidevogels is de zorg terecht. In de inleiding gaf ik al aan wat ons Zeeuws-Vlamingen te doen staat. En dat het werkt is vooral in West-Zeeuws-Vlaanderen goed te zien. Ga maar eens kijken bij de Blikken, waar in de winter van 1995-1996 de in het weiland staande populieren werden verwijderd, en het jaar daarop het reliëf

werd hersteld en de ontwatering verstoord. Binnen de kortste keren is het een van de allerbeste Zeeuws-Vlaamse weidevogelgebieden geworden! En het is niet het enige gebied, recent zijn nog eens drie gebieden op min of meer soortgelijke wijze ingericht.

Medewerkers

Alex de Smet verzorgde de verspreidingskaartjes en aan de integrale telling op 6 april 2002 werkten Marc Buise, Wim Lansman, Joop Millenaer, Diana Millenaer, Cor Sol, Alex Wieland en Bram Vroegindewei mee. Allen heel veel dank!

■ H. Castelijns, Marollenoord 10, 4553 CP Philippine.

LITERATUUR:

- Bijlsma, R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen (2001): Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Buise, M.A. & F.L.L. Tombeur (1988): Vogels tussen Zwin en Saefinghe: de avifauna van Zeeuws-Vlaanderen. Stichting Natuur- en Recreatieinformatie, Middelburg.
- Castelijns, H., M. Capello, J. Poortvliet & M. Janse (1986): Vogels van het Braakmangebied. Deel 1: Broedvogels. Natuurbeschermingsvereniging De Steltkluut, Terneuzen.
- Dijk, A.J. van (1996): Broedvogels inventariseren in proefvlakken (handleiding Broedvogelmonitoring Project, 1996). Sovon, Beek-Ubbergen.
- Enklaar, H. (1967): De avifauna van Zeeuws-Vlaanderen 1957-1967. Alcedo nr. 12. Oostakker.
- Hustings, M.F.H., R.G.M., Kwak, P.F.M., Opdam & M.J.S.M. Reijnen (1985): Vogelinventarisatie. Achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. Pudoc Wageningen en Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels, Zeist.
- Smet, A. de & H. Castelijns (1995): Grondeleenden en steltlopers in Zeeuwsch-Vlaanderen (Broedvogelinventarisatie 1994). Natuurbeschermingsverenigingen De Steltkluut en 't Duumpje, Terneuzen & Oostburg.
- Suetens, W., J. Van den Steen, J.P. Vande Weghe, J. Van Impe & H. Wille (1961): De Avifauna van de Braakmanpolder. *Giervalk* 51: 64-113.
- Sponselee, G.M.P. & M.A. Buise (1975): Avifauna van oostelijk Zeeuws-Vlaanderen. Den Boer, Middelburg.
- Vergeer, J.W. & G. van Zuylen (1994): Broedvogels van Zeeland. Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht.